

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
з курсу „Соціологія релігії”
для студентів філософського факультету
спеціальність „культурологія”

Львів — 2007

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Соціологія релігії як наука і навчальна дисципліна.

Лекція 1. Соціологія релігії як соціологічна та релігієзнавча дисципліна. 2 год.

Лекція 2. Категоріально-методологічний вимір соціології релігії. 2 год.

Тема 2. Релігія і суспільство.

Лекція 3. Структура релігії та її соціальні прояви. 2 год.

Лекція 4. Релігія як суспільна організація. 2 год.

Лекція 5. Релігія і держава. 2 год.

Лекція 6. Релігія і виклики сучасності. 2 год.

Тема 3. Релігійність як предмет соціологічних досліджень.

Лекція 7. Релігійність як соціальний і особистісний феномен. 3 год.

Лекція 8. Особливості сучасної релігійності в українському соціумі. 2 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

1. Проблема міждисциплінарності соціології релігії. 2 год.

2. Формування соціології релігії як наукової дисципліни:
Е. Дюркгейм та М. Вебер. 2 год.

3. Функціоналізм і структуралізм в соціології релігії. 2 год.

4. Сучасна соціологія релігії. 2 год.

5. Релігія і форми її організації. 2 год.

6. Держава і релігія. 2 год.

7. Релігійність як об'єкт соціології релігії. 3 год.

8. Релігія в сучасному світі. 2 год.

Разом 34 год.

ТЕМА 1. СОЦІОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА.

Лекція 1. Соціологія релігії як соціологічна та релігієзнавча дисципліна.

Предмет соціології релігії: мета, завдання, сфера досліджень. Міждисциплінарність соціології релігії. Соціологія і соціологія релігії. Релігієзнавство та соціологія релігії. Специфіка соціології релігії та її взаємозв'язок з історією релігії, філософією релігії, психологією релігії. Головні соціологічні теорії релігії. Проблема інтегрованості соціологічних теорій релігії в контекст соціально-філософського знання. Вплив еволюціонізму та християнського креаціонізму на соціологічну думку. Складність та умовність класифікації соціологічних теорій релігії. Виникнення та формування соціології релігії як науки. Етапи розвитку та їх представники (І. Боровик): 1/ класичний (поч. ХХ ст.) — виокремлення соціології релігії як науки; 2/ посткласичний (після 2 Св. Війни – кін. 70-х р.р.) — формування секуляризаційної парадигми; 3/ сучасний — виникнення нових напрямків соціології релігії. Проблеми релігії у спадщині французької соціологічної школи (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль), англійської антропологічної школи (Е. Тайлор, Дж. Фрезер), теорій прамонотеїзму (Е. Ленг, В. Шмідт). Марксистська соціологія релігії. Протестантська традиція в соціологічному дослідженні релігії (Д. Штраус, А. Харнак, Р. Бультман). Соціологія релігії М. Вебера. Концепції соціології релігії Е. Трельча, П. Бергера, Р. Белли. Функціоналізм в релігієзнавстві (Б. Маліновські, Т. Парсонс). Психологічні концепції релігії (У. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм). Феноменологічний напрямок в соціології релігії (Т. Лукман та П. Бергер). Католицька соціологія релігії (Г. ле Бра, Ф. ле Плей). Соціологічні аспекти неотомізму. Порівняльний синтез Нініана Смарт; соціологія масової релігійної свідомості (Х. Керр'єр, Р. Міддлтон, Р. Старк, Ч. Глок) та релігійного досвіду (Р. Старк). Соціологія релігійної діяльності та поведінки (О.Р. Вайтлі, Дж.М. Йінгер).

Лекція 2. Категоріально-методологічний вимір соціології релігії.

Специфіка соціологічного тлумачення соціології релігії. Проблема дефінітивності. Головні критерії дефініції релігії: трансцендентність, система цінностей, надприродне, священне, символ. Релігія і релігійність в категоріальному вимірі соціології релігії. Проблема соціальної обумовленості релігії та її місце в системі культури. Абсолютне і відносне в динаміці релігійного життя. Клерикалізм та секуляризація. Структура релігії. Функції релігії. Типологія релігійних вчень.

Методологічні проблеми соціології релігії. Проблема співвідношення ідеології та релігії. Феномен секуляризації. Парадигми соціорелігійні: проблема цінностей в релігійній системі. Особистість в соціорелігійній структурі. Співвідношення емпіричного та теоретичного в рамках соціології релігії.

Головні методи соціології релігії: історичний, крос-культурний, контент-аналіз, включене спостереження, опитування. Статистичні методи в релігієзнавстві. Два підходи до вивчення релігії в соціології: 1) вивчення внутрішніх закономірностей розвитку і структури релігії як соціального організму; 2) вивчення релігії в її зв'язках і співвідношеннях з іншими соціальними і культурними явищами. Проблема досліджень в соціології релігії: проблематичність добору питань і розробки анкет, інтерпретація результатів. Поняття "репрезентативного масиву" та „індикаторів релігійності” , їх операціональність. Демографія релігійності. Вивчення ролі релігійного фактора в житті міського та сільського населення, різних статево-вікових категорій, професійних груп.

ТЕМА 2. РЕЛІГІЯ І СУСПІЛЬСТВО.

Лекція 3. Структура релігії та її соціальні прояви.

Структура релігії як соціального організму та її соціальні прояви: релігійна ідеологія, масова релігійна свідомість, релігійна діяльність, релігійний культ, форми релігійної організації та контролю, релігійна група, інститути, релігійні відносини. Соціальна обумовленість виникнення та еволюції конкретних форм суспільного буття релігії.

Релігійна діяльність та її соціальні аспекти. Суб'єкти релігійної діяльності. Головні види релігійної діяльності: культова та позакультова. Формування предмету соціології релігії. Релігія і суспільство в класичних концепціях. Два підходи до визначення релігії: релігія як суспільний чинник в трактуванні Е. Дюркгейма, релігія як ідеальний тип в тлумаченні М. Вебера. Етичні системи світових релігій як предмет порівняльно-історичного аналізу. Релігія і суспільний розвиток. Релігія і економіка.

Лекція 4. Релігія як суспільна організація.

Типи релігійних організацій: церква, секта, деномінація, культ, релігійна група, релігійний рух. Типи релігійного керівництва: харизма і керування. Типологія релігійного лідерства. Досвід релігійний і досвід містичний. Соціологія релігії Й. Ваха про перспективи розвитку релігії — інституціоналізація релігійного досвіду в змісті, культі та організації.

Суспільні функції релігії. Функції релігії в різних типах суспільств: традиційному, індустріальному та постіндустріальному у стосунку до групи та особи. Етика релігійна як контекст економіки. Релігійний феномен в соціалістичних суспільствах і проблеми функціонування релігії на посттоталітарному просторі.

Лекція 5. Релігія і держава.

Моделі стосунків держава-церква : історія і сучасність. Освіта і політика як сфери особливого взаємозв'язку з релігією. Зміни стосунків церква-держава в Середній і Східній Європі після 1989 р. Проблема нових релігійних рухів і релігійних меншин.

Соціологічна інтерпретація поняття „державно-церковні відносини”. Забезпечення права громадян на свободу совісті і віросповідання — головний предмет державно-церковних відносин. Свобода совісті і моделі державно-конфесійних стосунків в сучасному світі : „східна”, „американська”, „західноєвропейська” моделі.

Соціальна доктрина як парадигма стосунків „церква-суспільство”. Конфесійні особливості католицизму як детермінанти специфіки соціальних поглядів Римокатолицької церкви. Католицька церква в др.. пол.. XIX ст., початок процесу еволюції соціально-політичних поглядів. Енцикліка „Rerum novarum”. Католицизм в першій половині XX ст. Аджорнаменто і Другий Ватиканський собор. Католицизм в XXI столітті.

Соціальні погляди ісламу. Конфесійні особливості ісламу як передумова мусульманських соціальних доктрин. Модернізм та фундаменталізм в ісламі. Концепції „ісламістської держави”, „ісламської економіки”, „ісламського соціалізму”.

Лекція 6. Релігія і виклики сучасності.

Релігія в сучасних соціології та релігієзнавстві: пошуки нових парадигм. Прояви і суперечливі наслідки секуляризації. Зміни традиційного образу та функцій релігії. „Конфлікт культури” та розкладання традиційних релігійних інститутів (Г. Зіммель, Д.

Лукач) „Громадянська релігія” і „латентні міфи” (Р. Барт) Нетрадиційні форми релігійності. Криза сучасного суспільства і відродження релігії, його перспективи в руслі постійної десакаралізації життєвого простору сучасної людини. Масштаби і соціальне значення сучасних типів нерелігійної свідомості. Р. Белла, раціональний вибір Р. Старка і У. Бейнбріджа. Релігія та глобалізація. Політичні та економічні процеси глобалізації та зміна релігійних доктрин і впливу релігії. Політизація релігії як ефект процесів глобалізації.

Джерела соціологічної інформації в релігієзнавстві. Проблеми релігії у висвітленні засобами масової інформації. Соціологічні аспекти взаємозв'язків в системі держава-суспільство-релігійні організації-особа. Можливості і перспективи соціологічної прогностики релігійної ситуації.

Конфесійна картина сучасного світу, особливості релігійної ситуації в різних регіонів планети. Релігійний плюралізм як сутнісна характеристика сучасної соціорелігійної ситуації. Феномен ”нових релігійних рухів”. Проблема суспільного діалогу різних конфесій : тенденції екуменізму. Релігія і проблеми культурно-цивілізаційних відмінностей. Традиціоналізм, модернізм і фундаменталізм як течії, притаманні всім конфесіям. Проблеми релігійного радикалізму та екстремізму. Особливості розвитку релігійного життя в сучасній Україні.

ТЕМА 3. РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Лекція 7. Релігійність як соціальний і особистісний феномен.

Релігія і релігійність. Проблема поліваріантності дефініцій релігійності. Теоретичний і практичний аспекти дослідження релігійності. Поняття традиційної і модерної релігійності. Зовнішня і внутрішня релігійність(Р. Адорно, Г. Олпорт, Дж. Росс). Концепції релігійності: психологічний та соціологічний підходи. Операціональна інтерпретація релігійності: ступінь, рівень, стан, характер, динаміка. Багатовимірна модель релігійності Ч. Глока і Р. Старка: релігійний досвід, релігійна віра, ритуальна діяльність, релігійні знання, релігійні наслідки. А. Нудельман і метод факторного аналізу в дослідженні релігійності: „благочестя” і „участь” як інтерпретація показників релігійності. Психодіаліз (З. Фрейд), біхевіоризм (Л. Джеймс), культурологічний (С. Хантінгтон) напрямки дослідження релігійності. Системний підхід до вивчення релігії і релігійності (Г. Бенавідес, К. Стевенс-Арройо).

Формування емпіричного напрямку дослідження релігійності : Габріель ле Бра. Нові парадигми в соціології релігії: теорія раціонального вибору, теорія секуляризації (Р. Старк, Дж. Уїлсон). Поняття секуляризації та його інтерпретації.

Детермінанти сучасного стану релігійності. Умови сучасних релігійних трансформацій: мега-, макро- та мікрорівень.

Особа і релігія: соціокультурний контекст. Особа і виклики сучасності: приватизація релігії. Трансформація інституціоналізованої релігії в релігію індивідуальну. Динаміка суспільних змін: повернення релігії в суспільний контекст. Теорія деприватизації релігії Д. Казанов.

Лекція 8. Особливості сучасної релігійності в українському соціумі.

Проблема стану соціологічних досліджень релігійності на пострадянському просторі. Міжнародні соціологічні дослідницькі програми і Україна. Релігійність українського соціуму в працях В. Єленського та Н. Дудар.

Характеристика носіїв релігійності в українському суспільстві.

Розуміння сучасним віруючим віри і релігії. Релігійні практики як ознака релігійної ідентичності людини. Конфесійна ідентичність українців як пострадянський феномен. Релігійність в системі цінностей і життєвих пріоритетів сучасного віруючого.

Тема 1. Проблема міждисциплінарності соціології релігії.

1. Соціологія релігії як релігієзнавча дисципліна.
2. Соціологія релігії в системі соціологічного знання.
3. Інтеграція психологічного і соціологічного підходів в сучасному релігієзнавстві.
4. Класифікація соціологічних теорій релігії.

Тематика наукових есе.

- Проблема інтегрованості соціологічних теорій релігії в контекст соціально-філософського знання.
- Вплив еволюціонізму та християнського креаціонізму на соціологічну думку.
- Складність та умовність класифікації соціологічних теорій релігії.
- Проблеми релігії у спадщині англійської антропологічної школи (Е. Тайлор, Дж. Фрезер)
- Психологічні концепції релігії (У. Джеймс, З. Фрейд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм).

Рекомендована література.

- Академічне релігієзнавство. – За ред. проф. А.Колодного.– К.,2000
- *Зиммель Г.* Религия. Социально-психологический этюд. Проблема религиозного положения // Избранное: в 2 т. М., 1996. С. 545-605, 651-661. Т.1.
- *Йингер Дж.* Социологический взгляд на религию // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии / Сост. В.И. Гараджа, Е.Д. Руткевич. М., 1996. С. 161 -170.
- Классики мирового религиоведения.– М.,1996
- *Медведко С.В.* Проблемы методологии современной социологии религии в России // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2001, № 2. Московичи С. Машина, творящая богов. М., 1998.
- Релігієзнавство: предмет, структура, методологія / за ред. А.М. Колодного, Б.О.Лобовика. – К.,1996
- Социология религии: классические подходы. Хрестоматия / Научн.ред. и сост. М.П.Гапочки, Ю.А.Кимелева. М., 1994
- *Токарев С.А.* Религия в истории народов мира. – М.,1986
- *Угринович М.Д.* Психология религии. – М.,1968
- *Фрезер Д.* Золота гілка.– К.,1998
- *Фрейд З.* Тотем и табу. – М.,1998
- *Фрейд З.* Мойсей и монотеизм.– М.,2000
- *Фрейд З.* Будущее одной иллюзии // Сумерки богов. М., 1989. С. 94-142.
- *Фромм Э.* Психоанализ и религия // Сумерки богов. М., 1989. С. 143-221.

Тема 2. Формування соціології релігії як наукової дисципліни: Е. Дюркгейм та М. Вебер.

1. Структурні елементи релігії в концепції Е. Дюркгейма.
2. Тотемізм як елементарна форма релігії.
3. М. Вебер про релігію як соціальний інститут.
4. Релігія і соціальні зміни в теорії М. Вебера.

Тематика наукових есе.

- Соціальні функції жертвоприношень.
- Молитва як соціальний феномен.
- Теорія релігії Дюркгейма в інтерпретації М. Дуглас.
- Пророк і пророцькі релігії.
- Релігія як культурна система.

Рекомендована література.

- Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М., 1993.
- Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Избр. произв. М., 1990. С. 44-272.
- Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий. Попытка сравнительного исследования в области социологии религии. Введение // Избр. произв. М., 1990. С. 43-77.
- Вебер М. Теория ступеней и направлений религиозного неприятия мира // Избр. произв. М., 1990. С. 307-344.
- Вебер М. Социология религии. (Типы религиозных сообществ)// Избранное. Образ общества. М., 1994. ## 1-6. С. 78-138.
- К. Гири. Религия как культурная система//Интерпретация культур.М., 2004.
- Дюркгейм Е. Элементарні форми релігійного життя.
- Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. М., 1996.
- М. Дуглас. Чистота и опасность. Анализ представлений об осквернении и табу. М., 2000.
- М. Мосс. Молитва// Социальные функции священного. СПб., 2000.
- М. Мосс. Очерк о природе и функции жертвоприношения//Социальные функции священного. СПб., 2000.
- Парсонс Т. Современный взгляд на дюркгеймову теорию религии //Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С. 170- 190.
- Эванс-Притчард Э. Теории примитивной религии. М., 2004.

Тема 3. Функціоналізм і структуралізм в соціології релігії.

1. Релігія як система „підтримання зразків” (Т. Парсонс).
2. Інститути соціалізації та релігія.
3. Б. Маліновські і функціональна інтерпретація релігії.
4. Типологія функцій релігії в суспільстві та їх характеристика (Р. Мер тон).

Тематика наукових есе.

Магія, наука і релігія та їх роль в практичній діяльності людей.

Соціальна функція ритуалів в подоланні кризових ситуацій.

Релігія і суспільство в дослідженнях А. Редкліф-Браун.

Функції богів в релігіях індоєвропейських народів.

Рекомендована література.

- *Дюмезиль Ж.* Верховные боги индоевропейцев. М., 1986.
- *Йингер Дж.М.* Социология религии как наука: функциональный подход // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С. 161-165.
- *Йингер Дж.М.* Функциональный подход к религии // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С.166-170.
- *Козер Л.* Функции социального конфликта. М., 2000. *Леви-Строс К.* Предисловие к трудам Марселя Мосса // М.Мосс. Социальная функция священного. СПб., 2000. С. 409-434.
- *Малиновский Б.* Магия, наука и религия. М., 1998. С. 19-91.
- *Малиновский Б.* Смерть и реинтеграция группы // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С.415-421.
- *Мертон Р.* Явные и латентные функции // Американская социологическая мысль. М., 1994. С.389-392, 406-410.
- *Парсонс Т.* Система современных обществ. М., 1997.
- *Парсонс Т.* Современный взгляд на дюркгеймскую теорию религии // Религия и общество: Хрестоматия. М., 1996. С. 170-190.
- *Рэдклифф – Браун А. Р.* Структура и функция в примитивном обществе. М., 2001
- *Тэрнер В.* Символ и ритуал. М., 1983.

Тема 4. Сучасна соціологія релігії.

1. Теорія конфлікту в сучасній соціології релігії (Л. Козер).
2. Феноменологічний напрям в соціології релігії (П. Бергер, Т. Лукман).
3. Системний підхід Н. Лумана в інтерпретації взаємодії релігії і суспільства.
4. Соціологія масової релігійної свідомості (Ч. Глок, Р. Старк).
5. Релігія в посттоталітарних суспільствах (І. Боровік, В. Єленський).

Тематика наукових есе.

Соціологія релігійного досвіду (Р. Старк).
 Соціологія релігійної діяльності та поведінки (Дж. Йінгер)
 Неоеволюціонізм в сучасній соціології релігії (Р. Белла).
 Компаративний підхід в сучасній соціології релігії.
 Релігія як символічне впорядкування світу людиною.
 Теорія секуляризації П. Бергера.
 Маркс і сучасні конфліктологічні теорії релігії.

Рекомендована література.

- *Белла Р.* Привычки сердца//Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С. 677-699.
Белла Р. Социология религии//Американская социология. Проблемы, перспективы, методы. М., 1972. С.265- 281.
- *Бергер П.* Священная завеса//Дебаты о политике и культуре - Неприкосновенный запас. № 3, 2003.

- *Бергер П.* Еретический императив//Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С. 339-364.
- *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструирование реальности. М., 1995.
- *Глок Ч.* Социология религии // Религия и общество: Хрестоматия. М., 1996. С. 339.
- *Гириц К.* Этнос, картина мира и анализ священных символов// Интерпретация культур. М., 2004.
- *Йингер Дж.* Социологический взгляд на религию // Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии / Сост. В.И. Гараджа, Е.Д. Руткевич. М., 1996. С. 161 -170.
- *Лич Э.* Культура и коммуникация. М., 2001
- *Луман Н.* Медиа коммуникации. М., 2005

Тема 5. Релігія і форми її організації.

1. Типологія релігій за соціальним суб'єктом: „дифузні” та „організовані” релігії.
2. Типи релігійних спільнот.
3. Розвиток християнства як процес „рутинізації харизми” (М. Вебер).
4. Церква і секта як соціальні форми вираження релігійної ідеї (Е. Трельч).
5. Роль депривації у виникненні релігійних груп (Ч. Глок, Р. Старк).

Тематика наукових есе.

Чернечі ордени як вид релігійних спільнот.

Соціальний сенс сектантства як світу „девіантних значень”.

Рекомендована література.

- *Богданов В.А. Лисовский В.Т.* Новые религиозные движения: отклонение или норма? // Вестник СПбГУ. Сер.6. Философия, политика, социология. Психология, право. СПб., 1995. Вып. 4.
- *Бурдые П.* Начала. Разд. "Социология веры и верования социологов" и "Разложение религиозного". М., 1994. С. 133-140, 147-155.
- *Вебер М.* Протестантские секты и дух капитализма// Избранные произ. М. 1990.
- *Вебер М.* Социология религии. (Типы религиозных сообществ)// Избранное. Образ общества. М., 1994. С. 123-128.
- *Ворожейкина Т., Рашковский Е., Умнов А.* Гражданское общество и религия // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
- *Гарнак А.* Монашество в восточном и западном обществе//Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С.238-256. *Єленський В.Є.* Інституційована релігія в посттоталітарному соціумі // Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. - К., 1994.
- *Здоровець Я. И., Мухин А. А.* Религиозные конфессии и секты. М., 2005.
- *Пивоваров В.Г.* Религиозная группа прихожан в системе церковного прихода (опыт моделирования) // Человек. Общество. Религия. М., 1968. С.130-166.
- *Религиозные объединения. Свобода совести и вероисповедания.* М., 2001.

- *Свенцицкая И. С.* От общины к церкви. М., 1985.
- *Сорокин П.А.* Религиозные группы и религиозные перегруппировки // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. 4.1.-С.259-266.
- *Трельч Э.* Социальные учения христианских церквей и групп// Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996.

Тема 6 . Держава і релігія.

Тематика наукових есе.

▪ *Рекомендована література.*

- *Зиммель Г.* Проблема религиозного положения//Избранное. Т. 1. М., 1996.
- *Зиммель Г.* К социологии религии// Избранное. Т. 1. М., 1996.
- *Уайт Л. А.* Государство-Церковь//Антология исследований культуры. СПб., 1997. С. 287-288.
- *Штерин М.* Взаимоотношения между церковью и государством и религиозное законодательство в России в 90-е годы// Старые церкви и новые верующие/ Под ред. К. Каарияйна и Д. Фурмана. М., 2000. С. 182-208.
- *Подопригора Р.А.* Государство и религиозные организации (административно-правовые вопросы). — Алматы, 2002.
- *Тиле К.* Основные принципы религии // Классики мирового религиоведения. — М., 1996.
- *Бабій М.* Державна політика щодо свободи совісті й релігій: сутність і практика// Людина і світ. - 2004. - №3. - С. 16-19.
- *Дудар Н., Шангіна Л.* Релігія і церква в суспільному житті України// Національна безпека і оборона. — 2002. —№10
- *Кальниць Ю. Г.* Пріоритетні напрями, шляхи реалізації і перспективи державної політики України в галузі релігійно-церковного життя//
- Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. — Київ,2001.
- *Янчук В.П.* Роль держави, церкви, громадських і релігійних організацій як провідного чинника у формуванні відкритого толерантного громадянського суспільства //http://www.iai.gov.ua/_u/iai/dtp/CONF/1_2006/articles/stat35.html

(– Церковь и государство. Исторические формы и современные модели отношений между церковью и государством. – Организация религиозной жизни в исламе. Умма и светское государство. "Исламское государство".

Тема 11. *Религия в постсовременном мире*

- Место **религии** в постсекулярном плюралистическом обществе. - Религия и наука: притязания научного знания и религиозной веры – должно ли общество признать авторитет различных наук как обладающих монополией на мирское знание? - Религия и светская мораль; существование **религии** в условиях конституционного государства, основанного на светской морали и предписанных конституцией секулярных основоположениях принятия решений. - Религиозная свобода и толерантность. Отношения между религиями в условиях мировоззренческого плюрализма. – Моральная коммуникация и религия в «поликонтекстном мире» (Н. Луман): почему морализирование и религия более не производят общественной интеграции?

Литература:

Хабермас Ю. Вера и знание// Будущее человеческой природы. М., 2002. С. 117-131. – Бурдые П. «Разложение религиозного» и «**Социология** веры и верования социолога»// Начала. М., 1994. С.147-155 и 133-140. – Луман Н. Медиа коммуникации. М., 2005. Разд. 1У (особенно с. 64-70).

Дополнительная:

Бенхабиб С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру. М., 2003.

Уолцер М. О терпимости. М., 2000.

Темы для рефератов и обсуждения:

1. Условия преодоления деструктивного потенциала монотеистических религий в плюралистическом постсекулярном обществе (по работе Ю. Хабермаса «Вера и знание»// Будущее человеческой природы. М., 2002.

Тема 12. *Религия в контексте социокультурной трансформации российского общества.* Религиозность в России в 90-е гг.; отношение различных социальных слоев к **религии**; представления о ее месте в обществе. Религия и политика в массовом сознании. Этноконфессиональные процессы в современной России. Религия и ценностные ориентации российской элиты. Религиозная тема в российских масс-медиа. Новые религиозные движения 1990-х гг. **Литература:**

Старые церкви, новые верующие. Религия в массовом сознании постсоветской России// Под ред. К. Каарияйна, Д. Фурмана. М., - СПб., 2000. Религия и идентичность в России// Сост. и отв. ред. М. Т. Степанянц. М., 2003. Базовые ценности россиян. Социальные установки. Жизненные стратегии. Символы. Мифы// Отв. ред. А. В. Рябов, Е. Ш. Курбангалеева. М., 2003.

Дополнительная:

Верховский А. М. Политическое православие. М., 2003. **Учебно-справочная литература по всем темам курса:**

- Гараджа В. И. **Социология религии**. М., 2005.

- Религия и общество. Хрестоматия по социологии **религии**. Сост. В. И. Гараджа и Е. Д. Руткевич. М., 1996.
- Хрестоматия по социологии **религии**// Сост. В. И. Гараджа. М., 2005.
- Социологическая энциклопедия в 2-х томах. М., 2003.
- **Современная** западная **социология**. Словарь. М., 1990.

Социология религии и критика идеологии

Александр Эткинд

(14 лекций, 14 семинаров, 1 семестр, 8 кредитов ECTS)

Этот курс сочетает введение в социологию религии с обзором классических и современных подходов к анализу идеологии. Какие формы принимают вечные ценности в меняющемся обществе? Как соотносятся религия, идеология и культура? Являются ли религиозные реформы первичными в отношении капитализма, или вторичными, или вовсе необязательными? Немецкая реформация, французское просвещение, американская демократия и русская революция давали свои ответы на исторический вызов буржуазии. Исчерпал ли себя проект Просвещения? Всегда ли модернизация идентична рационализации? Особое внимание в курсе уделяется российскому опыту. Каково значение религиозных расколов? Как русские идеологи воспринимали русское сектантство? Способна ли секуляризация компенсировать пропущенные религиозные реформы? В каких духовных формах проявляет себя сопротивление современности? Мы будем искать ответы от Токвиля до Фуко, от Вебера до Маркузе, от Чаадаева до Жижека.

0. Вводная лекция. Религия в социологической традиции

1. Религия и идеология как культурные системы (от Дюркгейма до Клиффорда Гирца)

Эмиль Дюркгейм. Элементарные формы религиозной жизни (Введение и гл.1) – из *Религия и общество*. М, 1996, 111-144.

Donald S. Swenson. *Society, Spirituality, and the Sacred*. Toronto, 1999, chapter 1-2.

Серж Московиси. *Машина, творящая богов*. Москва, 1998, гл. 1.

Клиффорд Гирц. Насыщенное описание: в поисках интерпретативной теории культуры – в: *Антология исследований культуры*. Санкт-Петербург, 1997, 91-115 и 171-202.

Clifford Geertz. Religion as a Cultural System - in his *The Interpretations of Cultures*. Basic Books, 1973.

Клиффорд Гирц. Идеология как культурная система – *Новое литературное обозрение*, 29, 1998, 7-38.

2. Истории первой жертвы (от Фрейда до Рене Жирара)

Фрейд. *Тотем и табу* (любое издание)

Бронислав Малиновский. *Магия, наука и религия*. М, 1998, 19-91.

Марсель Мосс. Очерк о природе и функции жертвоприношения – в его *Социальные функции священного*. Санкт-Петербург, 1999, 9-99.

Rene Girard. *Violence and the Sacred*. Johns Hopkins University Press, 1977, ch.1-2.

3. Религия, гендер и сексуальность (от Нойеза до Маркузе)

Фрейд. Будущее одной иллюзии

Бахофен. Материнское право – в *Классики мирового религиоведения*. М, 1996, 216-267.

Вильгельм Райх. *Психология масс и фашизм*. Санкт-Петербург, 1997, гл. 5-8.

Герберт Маркузе. *Эрос и цивилизация*. Киев, 1995, гл. 1, 3, 10.

Эткинд. The American Connection “The American Connection “ - *Знамя*, 1997 1:153-182.

Donald S. Swenson. *Society, Spirituality, and the Sacred*. Toronto, 1999, chapter 11.

4. Предопределение и капитализм (от Кальвина до Вебера)

Вебер. Протестантская этика и дух капитализма – в его *Избранные произведения*. М, 1990, 44-273.

John Patrick Diggins. *Politics and the Spirit of Tragedy*. Basic Books, 1996, ch. 4.

Arthur Mitzman. *The Iron Cage. An Historical Interpretation of Max Weber*. New Brunswick: Transaction, 1985.

Московиси. *Машина, творящая богов*, гл.5

5. Динамика религиозных групп и эмансипация политического (от Вебера до Чарльза Тейлора)

Макс Вебер. Социология религии – *Избранное*. М, 1994, 78-309.

William Sims Bainbridge. *The Sociology of Religious Movements*. Routledge, 1997, гл.

Bryan R. Wilson. *The Social Dimensions of Sectarianism*. Oxford, 1990, 1-86.

Эрнест Геллнер. Нации и национализм. М, 1991, гл. 2-3.

Pierre Manent. *An Intellectual History of Liberalism*. Princeton University Press, 1996, ch.1.

Ch.Taylor. Invoking Civil Society – in his *Philosophical Arguments*, ch. 11.

Donald S. Swenson. *Society, Spirituality, and the Sacred*. Toronto, 1999, chapter 10.

6. Опыт и ритуал (от Джеймса до Виктора Тернера)

Уильям Джеймс. Многообразие религиозного опыта. Санкт-Петербург, 1997.

Donald S. Swenson. *Society, Spirituality, and the Sacred*. Toronto: Broadview, 1999, ch. 4-5.

Ann Taves. *Fits, Trances and Visions*. Princeton, 1999, ch.7-8.

Виктор Тернер. *Символ и ритуал*. М, 1983, гл. 3-4.

Эткинд. “Джеймс и Коновалов: Многообразие религиозного опыта в свете заката империи” - *Новое литературное обозрение*, 1998, 31:102-122.

7. Проект Просвещения и проблема рациональности (от Канта до Хабермаса)

essays by Kant and Foucault in: James Schmidt (ed). *What Is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*. University of California Press, 1996.

Isaiah Berlin. “The Counter-Enlightenment” in his *The Proper Study of Mankind*. Pimliko, 1998.

Jürgen Habermas. *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge, 1992, 106-130.

Хоркхаймер, Адорно. *Диалектика Просвещения*. М, 1998.

Albrecht Wellmer. Reason, Utopia and the Dialectic of Enlightenment. – *Habermas and Modernity*. Polity Press, 1985, 35-66.

Alan Sica. *Weber, Irrationality, and Social Order*. Berkeley, 1988, ch. 1, 6.

8. Модернизация, сопротивление и конфессиональные различия (от Токвиля до Джеймса Скотта)

Токвиль. Демократия в Америке. Гл.9.-3

Вебер. Протестантские секты и дух капитализма – в *Избранные произведения*, 273-292.

Чаадаев. Первое философическое письмо

Фрейд. Неудовлетворенность культурой (любое издание)

А.Эткинд. Иная свобода: Пушкин, Токвиль и демократия в России - *Знамя*, 1999, 6:179-203.

Карл Шмидт. Римский католицизм и политическая форма – в его *Политическая теология*. М, 2000, 99-154.

James C. Scott. *Hidden Transcripts. Domination and the Arts of Resistance*. Yale, 1990, ch. 1-2.

9. Православие и русские секты (от Никона до Распутина)

Н.М.Никольский. *История русской церкви*. М, 1985 или другие издания.

Gregory Freeze. Institutionalizing Piety: The Church and Popular Religion. - *Imperial Russia*. Ed. by Jane Burbank and David L. Runsel. Indiana University Press, 1998, 210-255.

Robert O. Crummeу. Old Belief as Popular Religion: New Approaches - *Slavic Review* 52, 4, 701-712.

Эткинд. *Хлыст. Секты, литература и революция*. М, 1998, 8-166.

10. Русский проект Реформации и православный ответ на Протестантскую этику (от князя Голицына до Сергея Булгакова)

И.Чистович. *История перевода Библии на русский язык*. М, 1997.

А.Пыпин. *Религиозные движения при Александре I*. Санкт-Петербург, 2000.

Яков Гордин. *Мистики и охранители*. Санкт-Петербург, 2000.

Эткинд. Круг Голицына-Лабзина и петербургский период русской мистической традиции – в *Петербург: Окно в Европу*. Хельсинки, 1997.

Сергей Булгаков. Философия хозяйства. – в *Сочинения в 2 томах*. М, 1993, т.1.

Сергей Булгаков. Народное хозяйство и религиозная личность – там же, т.2, 342-365.

Юрий Давыдов. *Макс Вебер и современная теоретическая социология*, 121-150

Эткинд. *Хлыст. Секты, литература и революция*, ч.2. Философия

11. Идеология, утопия и Конец истории (от Соловьева до Фукуямы)

Карл Маннхейм. Идеология и утопия, гл. 1, 2, 4. – в его *Диагноз нашего времени*. М, 1994.

Сергей Булгаков. Апокалиптика и социализм – в *Сочинения*, т.1, 368-434.

Николай Федоров. Философия общего дела – *Сочинения*. М, 1982.

Владимир Соловьев. *Три разговора*

Hannah Arendt. *The Origins of Totalitarianism*. Harcourt, 1973, part 3 (или русский перевод).

Tom Cohen. *Ideology and Inscription*. Cambridge, 1998.

Ernest Gellner. *Postmodernism, Reason and Religion*. London: Routledge, 1992.

Славой Жижек. *Возвышенный объект идеологии*. Часть 1.

Daniel Bell. *The End of Ideology*. Harvard, 1988, 392-408.

12. Религия и революция (от Кромвеля до Франсуа Фюре)

Кристофер Хилл. *Английская Библия и революция 17 века*. М, 1998.

Bernard Bailyn. *The Ideological Origins of the American Revolution*. Harvard, 1967.

Roger Chartier. *The Cultural Origins of the French Revolution*. Duke, 1991.

Lynn Hunt. The Sacred and the French Revolution – in *Durkheimian Sociology: Cultural Studies*. Cambridge, 1988, 25-44 (or Lynn Hunt. *The Family Romance of the French Revolution*. Berkeley, 1992.)

Франсуа Фюре. *Постижение французской революции*. Санкт-Петербург, 1998.

Robert C. Williams. The Russian Revolution and the End of Time - in his: *Russia Imagined. Art, Culture, and National Identity*. New York: Peter Lang, 224-298.

Richard Stites. *Revolutionary Dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford University Press, 1989.

Нина Тумаркин. *Ленин жив. Культ Ленина в Советской России!* Санкт-Петербург, 1997.

Эткинд. Из бездны: Афанасий Щапов и его читатели - *Die Welt der Slaven Sammelband*, 3. Munchen, 1998, 89-124 (на русском) и Эткинд. *Хлыст*, часть 8. Политика

13. Религиозная ситуация в постсоветской России (от Хантингтона до Фурмана)

Samuel Huntington. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London, 1997, 139-144, 163-168.

А.Баркер. *Новые религиозные движения*, Предисловие и ч.1 Санкт-Петербург, 1997.

Donald S. Swenson. *Society, Spirituality, and the Sacred*. Toronto, 1999, chapter 13.

К.Каарийнен, Д.Фурман. *Старые церкви, новые верующие*. М, 2000.

А.Щипков. *Во что верит Россия*. Санкт-Петербург, 1998.

А.Дворкин. *Введение в сектоведение*, гл.1-2. Нижний Новгород, 1999.

И.А.Бевз, С.И.Бевз. *Религиозные объединения и законодательство о свободе совести*. М, 1999.

Jerry Pankhurst in D.Shalin (ed.) *Russian Culture at the Crossroads: Paradoxes of Postcommunist Consciousness*. Westview, 1996.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аверьянов Л.Я. Искусство задавать вопросы. Заметки социолога. М., 1987.
2. Алексеев В. Религиозность посещающих православные храмы // Славянин, 1997 №1.СПб.
3. Аминов Д. Мусульмане в Санкт-Петербурге // Нева, 1994, №11.
4. Бабинский Г. Религия и национализм в Центральной и Восточной Европе // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
5. Бажан Т.А. Оппозиционная религиозность в России. Красноярск, 2000.
6. Бажан Т.А. Церковь Последнего Завета: опыт социально-психологического исследования. Красноярск, 1999.
7. Балагушкин Е.Г. Критика современных нетрадиционных религий. М., 1984.
8. Белла Р. Основные этапы эволюции религии в истории общества // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии / Сост. В.И.Гараджа и Е.Д.Руткевич. М., 1996. С.665-677.
9. Богданов В.А. Лисовский В.Т. Новые религиозные движения: отклонение или норма? // Вестник СПбГУ. Сер.6. Философия, политика, социология. Психология, право. СПб., 1995. Вып. 4.
10. Ваторопин А.С. Религиозный модернизм как пирадигмальное понятие // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. М., 2001, № 3.
11. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. С.60-272.
12. Вебер М. Социология религии (типы религиозных сообществ) // Вебер М. Избранное. Образ общества. М., 1994. С.78-308.
13. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Социология религии. Классические подходы. Хрестоматия / Научи, ред. и сост. М.П. Тапочки и Ю.А. Кимелева. С.126-162.
14. Волков Ю.Г., Добреньков В.И., Кадария Ф.Д., Савченко И.П., Шаповалов В.А. Социология молодежи. Ростов-на-Дону, 2001. Гл.8. "Религиозность молодёжи". С. 184-240.
15. Ворожейкина Т., Рашковский Е., Умнов А. Гражданское общество и религия // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
16. ВудДж.Э. Право человека на свободу религии в исторической и международной перспективе // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
17. Григоренко А.Ю. Религия, общество, государство в современной России // Религиозные организации и государство: перспективы взаимодействия. М., 1999, С.25-33.
18. Гараджа В. И. Социология религии. М., 1996.
19. Григоренко А. Ю. Церковно-государственные отношения в современной России // Вступая в третье тысячелетие: религиозная свобода в плюралистическом обществе. Материалы международной конференции. М., 23-24 марта 1999., М., 2000. С.106-118.
20. Груздев В.М. Формирование концепции войны и мира в социальной доктрине католицизма // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. М.,2001,№3.
21. ДевинаИ.В. Мормоны: философия, религия, культура. М., ИНИОН, 1994.
22. Дубин Б. Религиозная вера в России 90-х годов // Мониторинг общественного мнения. Экономические и социальные перемены. М., 1999. № 1 (39). С.31-39.

23. Дюркгейм Э. Коллективный ритуал // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С.438-441.
24. Дюркгейм Э. Священные объекты // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. М., 1996. С.469-470.
25. Дюркгейм Э. Социология религии и теория познания // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С. 111-145.
26. Еленский В. Феномен новых религиозных движений: Белое Братство // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
27. Зиммель Г. Религия: социально-психологический этюд // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С.69-97.
28. Зиммель Г. К социологии религии // Зиммель Г. Избранное. Т.1. Философия культуры. М., 1996. С.618-635.
29. Йингер Дж.М. Социология религии как наука: функциональный подход // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С. 161-165.
30. Йингер Дж.М. Функциональный подход к религии // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С.166-170.
31. Каарийнен Киммо. Старые церкви, новые верующие. Религия в массовом сознании постсоветской России. М., СПб., 2000.
32. Каргина Г. Особенности социальной деятельности христианских организаций // Социальная антропология на пороге XXI в. Тезисы конференции. 20-21 ноября 1997. М., 1998.
33. Костина Н.Б. Роль доктрины в жизни религиозной общности // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. М., 2001, № 3.
34. Кочан Н. Церковно-общественная жизнь в Украине // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
35. Красиков А.А. Религиозный фактор в европейской и российской политике (исторический аспект). М., 2000.
36. Лопаткин Р.А. Легитимизация религиозного сознания // Государственно-церковные отношения в России. М., 1993. С.102-110.
37. Лопаткин Р.А. Современная религиозная ситуация: социологический анализ // От политики государственного атеизма к свободе совести. М., 2000. С.41-56.
38. Лопаткин Р.А. Социологическое изучение религиозной ситуации и государственно-церковных отношений. Курс лекций. 4.1. М., 1995. С.220-257.
39. Лопаткин Р.А. Конфессиональный портрет России: к характеристике современной религиозной ситуации.
40. Майка Ю. Социальное учение католической церкви. М., 1993.
41. Малиновский Б. Смерть и реинтеграция группы // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С.415-421.
42. Малиновский Б. Магия, наука и религия. М., 1998.
43. Малышева Д.Б. Религиозный фактор в вооруженных конфликтах современности. М., 1991.
44. Медведко С.В. Проблемы методологии современной социологии религии в России // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2001, № 2.
45. Мертон Р. Явные и латентные функции // Американская социологическая мысль. М., 1994. С.389-392, 406-410.
46. Митрохин Л.Н. Религиозная ситуация в современной России // СОЦИС, 1995, №11.
47. Михалюк В.И. Религиозные ориентации населения: социальный срез // Политика. 1997/1998, №4.

48. Мозговой С.А. Военно-религиозные отношения: методологические подходы к определению понятия // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2001, № 2.
49. Мосс М. Социальные функции священного. СПб., 2000.
50. Мчедлов М. Вера России в зеркале статистики // НГ-Религии. № 9 (55). 17.05.2000.
51. Носков Ю. Принцип свободы совести и национальная безопасность России // Межконфессиональный мир и консолидация общества. Материалы международной конференции. М., 27-28 февраля 1997. М., 1997.
52. Парсонс Т. Общий обзор // Американская социология. М., 1972. С.25-36, 360-378.
53. Пивоваров В.Г. Религиозная группа прихожан в системе церковного прихода (опыт моделирования) // Человек. Общество. Религия. М., 1968. С.130-166.
54. Пивоваров В.Г. Религиозность: опыт и проблемы изучения. Йошкар-Ола, 1976.
55. Полосин В. Национал-патриоты и Русская Православная Церковь: Всемирный Русский Народный Собор // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
56. Сендеров В. Русская Православная Церковь и её отношение к антисемитизму // Диа-Логос. Религия и общество. М., 1997.
57. Сорокин П.А. Религиозные группы и религиозные перегруппировки // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. 4.1.-С.259-266.
58. Сторчак В.М. Современные неоязыческие партии и организации в России и мессианская идеология // Законодательство о свободе совести и правоприменительная практика в сфере его действия. М., 2001.
59. Субочев А.Д. Степень религиозной адаптации индивида к условиям и православного прихода // Информатика. Социология. Экономика. М., Ярославль. 1997. Вып.3.
60. Угринович Д.М. Введение в религиоведение. М., 1985. С.73-203.
61. Федоров В. Мормоны в России // СОЦИС. 1995, № 6.
62. Хлопьев А.Т. Роль религии к церкви общественно-политической жизни России сквозь призму социологии // Религия, национальное согласие и возрождение России. М., 1993.
63. Чаплин Вс., свящ. Церковно-государственные отношения в свете позиции Священноначалия Русской Православной Церкви // Религиозные организации и государство: перспективы взаимодействия. М., 1999.
64. Элбакян Е.С. Медведко С.В. Социальный портрет российского верующего // Законодательство о свободе совести и правоприменительная практика в сфере его действия. М., 2001.
65. Яблоков И.Н. Социология религии. М., 1979.
66. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. М., 1987 (или Самара, 1995).
67. Как провести социологическое исследование. М., 1990.
68. Рабочая книга социолога. М., 1983.
69. Религия и политика в посткоммунистической России. М., 1994.
70. Социология религии: классические подходы. Хрестоматия / Научн.ред. и сост. М.П.Гапочки, Ю.А.Кимелева. М., 1994.
71. Православие и политико-правовая культура России (Русская культура на межконфессиональном перекрестке). М., 1995.

72. Религия и политика в СНГ и России. (Исламо-христианское пограничье: итоги и перспективы). Казань, 1994.
73. Религиозные объединения. Свобода совести и вероисповедания. М., 2001.
74. Религия и национализм. Сб.статей. - М., 2000.
75. Государственно-церковные отношения в России: (опыт прошлого и современное состояние). М., 1996.
76. Новые религиозные культы, движения и организации в России. М., РАГС, 1998.
77. Религия и государство в современной России. М., 1997.
78. Этнические и региональные конфликты в Евразии. Кн. 1-3. М., 1997.
79. Религия и политика в современной России. М., 1997.
80. Ислам и проблемы межкультурных взаимодействий. М., 1994.
81. Постсоветское мусульманское пространство: религия, политика, идеология. М., 1991.
82. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. М., 2000.
83. Национальное и религиозное. М., 1996.
84. Фактор этноконфессиональной самобытности в постсоветском обществе. М., 1998.
85. Социологическое изучение религиозной ситуации и государственно-церковных отношений // Сб. Государственно-церковные отношения в России. М., 1996.
86. Религиозный фактор и политический конфликт // Политическая теория. М., 1994.
87. Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США. Киев, 1996.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

1. *Гараджа, В.И.* Социология религии : учебное пособие для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. - Москва: Аспект Пресс, 1996. - 237 с.
2. *Ершиев А. А., Лукашевич, Н. П.* Социология религии : учебное пособие / Межрегиональная Академия управления персоналом. - Киев, 1999. - 117 с.
3. *Лубський, В.І., Козленко, В.М., Горбаченко, Т.Г.* Соціологія релігії : курс лекцій для студентів філософських факультетів, відділень релігієзнавства, соціології, філософії, політології / за редакцією В.І. Лубського. - Київ : Фітосоціоцентр, 1999. - 204 с. .
4. *Лукашевич М.* Соціологія релігії. - Львів: Українська академія друкарства, 1999.
5. *Яблоков, И.Н.* Актуальные проблемы социологии религии. - Москва : Знание, 1971.
6. *Яблоков, И.Н.* Методологические проблемы социологии религии. - Москва : Издательство Московского университета, 1972. - 134 с.
7. *Mensching, Gustav.* Soziologie der Religion. - Bonn: Ludwig Röhrscheid Verlag, 1947. - 294 S.
8. *O'Dea, Thomas F.* The Sociology of Religion. - Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1966. - viii, 120 p.
9. *Piwowarski, Władysław.* Socjologia religii. - Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelski 1996. - 474 s.
10. *Simmel, Georg.* Sociology of religion / translated from the german by Curt Rosenthal. - New York : The Wisdom Library, 1959. - X, 76 p.
11. *Socjologia religii : wprowadzenie / oprac. i wyboru dokonał F. Houtart.* - Kraków : Znak, 1962. - XXXII, 180 s. .
12. *Sztumski, Janusz.* Wstęp do socjologii religii / Centralny ośrodek doskonalenia kadr laickich. - Warszawa, 1968. - 92 s.
13. *Wójtowicz Andrzej.* Współczesna socjologia religii. Założenia, idee, programy. Tuczyn: Millenium, 2004.
14. *Yinger, J. Milton.* Sociology looks at religion. - London : Macmillan Co., 1969. - 192 p.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІК)

1. Соціологія релігії як релігієзнавча дисципліна.
2. Соціологія релігії в системі соціологічного знання.
3. Інтеграція психологічного і соціологічного підходів в сучасному релігієзнавстві.
4. Класифікація соціологічних теорій релігії.
5. Проблема інтегрованості соціологічних теорій релігії в контекст соціально-філософського знання.
6. Вплив еволюціонізму та християнського креаціонізму на соціологічну думку.
7. Складність та умовність класифікації соціологічних теорій релігії.
8. Проблеми релігії у спадщині англійської антропологічної школи (Е. Тайлор, Дж. Фрезер)
9. Психологічні концепції релігії (У. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм).
10. Структурні елементи релігії в концепції Е. Дюркгейма.
11. Тотемізм як елементарна форма релігії.
12. М. Вебер про релігію як соціальний інститут.
13. Релігія і соціальні зміни в теорії М. Вебера.
14. Релігія як система „підтримання зразків” (Т. Парсонс).
15. Інститути соціалізації та релігія.
16. Б. Маліновські і функціональна інтерпретація релігії.
17. Типологія функцій релігії в суспільстві та їх характеристика (Р. Мер тон).
18. Теорія конфлікту в сучасній соціології релігії (Л. Козер).
19. Феноменологічний напрям в соціології релігії (П. Бергер, Т. Лукман).
20. Системний підхід Н. Лумана в інтерпретації взаємодії релігії і суспільства.
21. Соціологія масової релігійної свідомості (Ч. Глок, Р. Старк).
22. Релігія в посттоталітарних суспільствах (І. Боровік, В. Єленський).
23. Соціологія релігійного досвіду (Р. Старк).
24. Соціологія релігійної діяльності та поведінки (Дж. Йінгер)
25. Неоеволюціонізм в сучасній соціології релігії (Р. Белла).
26. Компаративний підхід в сучасній соціології релігії.
27. Релігія як символічне впорядкування світу людиною.
28. Теорія секуляризації П. Бергера.
29. Маркс і сучасні конфліктологічні теорії релігії.
30. Типологія релігій за соціальним суб'єктом: „дифузні” та „організовані” релігії.
31. Типи релігійних спільнот.
32. Розвиток християнства як процес „рутинізації харизми” (М. Вебер).
33. Церква і секта як соціальні форми вираження релігійної ідеї (Е. Трельч).
34. Роль депривації у виникненні релігійних груп (Ч. Глок, Р. Старк).
35. Державно-релігійні відносини: проблема багатомірності.
36. Історичні форми стосунків між церквою і державою.
37. Сучасні моделі державно-церковних відносин.
38. Теократія в історичному аспекті та на сучасному етапі.
39. Цезаропапізм як історичне явище та сучасний феномен.
40. Ісламська держава як соціокультурний феномен.
41. Історична еволюція поняття „релігійність”.
42. Психологічні концепції релігійності.
43. Соціологічні концепції релігійності.
44. Дослідження релігійності в Україні.
45. Структура релігійності як соціокультурного феномена.
46. Позаінституційні прояви релігійності.
47. Концепція релігійності А. Маслоу.

48. А. Нудельман і метод факторного аналізу в дослідженні релігійності.
49. Місце релігії в секуляризованому плюралістичному суспільстві.
50. Релігійна свобода і толерантність в сучасних суспільствах.
51. Феномен релігійного фундаменталізму.
52. Проблеми релігійного радикалізму та екстремізму.
53. Релігія та глобалізація.